

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย

สำหรับงานวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย" มีความเกี่ยวข้องกับแนวคิดทฤษฎี ดังนี้คือ แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทสื่อมวลชน แนวความคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะแยกเป็นประเภทของหนังสือพิมพ์ คุณสมบัติของหนังสือพิมพ์และบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ แนวความคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของหนังสือพิมพ์ แนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย แนวความคิดการวิเคราะห์เนื้อหา แนวความคิดเกี่ยวกับการรณรงค์

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่สื่อมวลชน

การสื่อสารโดยเฉพาะสื่อมวลชน นับเป็นตัวจักรในการให้ความรู้และข่าวสารแก่ประชาชน ทำให้ประชาชนมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งจะนำไปสู่การปรับวิถีชีวิต ทศนคติ และค่านิยมเพื่อพัฒนาตนเอง ทั้งนี้เพราะบทบาทของสื่อมวลชน เป็นหน้าที่ที่สื่อมวลชนต้องปฏิบัติโดยสื่อมวลชนเป็นหน่วยงานย่อยอันหนึ่ง ที่มีส่วนในสังคมและมีบทบาทตอบสนองความจำเป็นทางสังคมนั้นๆ บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชน คือความประสงค์ที่จะใช้สื่อมวลชนทำหรือก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่งต่อสังคมคือ

1.การให้ข่าวสาร (Information) โดยการรายงานข่าวและนำเสนอข่าวที่เกิดขึ้น แจ้งให้ประชาชนรับทราบ การนำเสนอจะต้องเป็นสารสนเทศ หรือข้อเท็จจริงที่ได้จากเหตุการณ์ เพื่อให้ทราบถึงสัมพันธภาพแห่งอำนาจ ช่วยเสริมในการเกิดนวัตกรรม การปรับตัวและความก้าวหน้า

2.การประสานสัมพันธ์ (Correlation) โดยการอธิบาย แปลความหมายและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์และข่าวสารให้ความสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่และปทัสถานที่ยอมรับแล้ว ทำให้เกิดการสังสมทางสังคม (Socialization) ประสานกิจการต่างๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน ให้ความยินยอมพร้อมใจ(Consensus) จัดระเบียบอะไรก่อนอะไรหลัง และบอกให้รู้ว่าสภาพทางสังคมอะไรสำคัญแก่อะไร

3. ความต่อเนื่อง (Continuity) อันได้แก่ การแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลักและยอมรับวัฒนธรรม รวมทั้งพัฒนาการของวัฒนธรรมใหม่ก่อให้เกิดและธำรงไว้ซึ่งค่านิยมพื้นฐานของคนทั่วไป (Community of values)

4. ความบันเทิงเริงรมย์ (Entertainment) โดยให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเสนอวิธีการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อลดความตึงเครียดทางสังคม

5. การระดมสรรพกำลัง (Mobilization) เป็นการระดมความคิด อันได้แก่การรณรงค์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรณรงค์ด้านการเมือง การสงคราม การพัฒนาเศรษฐกิจ การทำงาน บางครั้งการศาสนา เพื่อวัตถุประสงค์ส่วนรวม อันเป็นแนวคิดของ Denis Mcquail โดยเฉพาะอย่างยิ่งการระดมสรรพกำลังกับสังคมชนบท

ลาสเวลล์ (Lasswell , 1975) ได้กล่าวถึงกิจกรรมหลักของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

1. การดูแลสอดส่องสิ่งแวดล้อม (Suveillance) หมายถึงการรวบรวมและการแสวงหา และเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสังคม

2. การประสานสังคม (Correlation) หมายถึง การเสนอความคิดเห็นโดยการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม จูงใจให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติ

3. การถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural transmission) หมายถึง หน้าที่ซึ่งเน้นในเรื่องในการศึกษาเพื่อให้ความรู้ การปลูกฝังค่านิยมและกฎเกณฑ์ต่างๆของสังคมจากรุ่นหนึ่งไปรุ่นหนึ่ง เพื่อการสืบทอดวิทยาการและวัฒนธรรมของสังคม

หากแต่กิจกรรมหลักเหล่านี้ อาจให้ผลที่น่าพอใจและไม่พอใจได้ในแง่ของความเป็นอยู่ของสังคม ตัวอย่างเช่น ข่าวที่เผยแพร่มากเกินไป อาจก่อให้เกิดความตื่นตัวสูง ในขณะที่เดียวกันอาจทำให้คนหมดหวังและถอยกลับไปใช้ชีวิตส่วนตัว หรือกลายเป็นคนขาดความเห็นใจผู้อื่น การตีความของสื่อมวลชน อาจทำให้กำลังความคิดของคนอ่อนแรงลง และการให้ความบันเทิงรูปแบบต่างๆ อาจทำลายความคิดสร้างสรรค์หรือความล้ำเลิศทางศิลปะ เป็นต้น

ในอีกด้านหนึ่งสื่อมวลชนมีหน้าที่ ในการสื่อสารไปยังมวลชน โดยกล่าวไว้ในเรื่องพันธะกิจและวัตถุประสงค์ทั่วไปของสื่อมวลชนว่าดังนี้ (นันทวัน สุชาติ, 2529:473-474)

1. การตอบสนองความต้องการเกี่ยวกับข่าวสาร สังคมสมัยใหม่พึ่งพาอาศัยสารสนเทศ ประเภทต่างๆ เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สมาชิกสังคมควรได้รับการแจ้งข่าวสารที่จำเป็นและพอเพียงต่อการดำรงชีวิตในสังคม การสื่อสารมีบทบาทหน้าที่ในการสะท้อนสภาพแวดล้อมของสังคมตามที่เป็นจริง สร้างความทันต่อเหตุการณ์ เช่น แจ้งข่าวให้ประชาชนทั่วไปให้ทราบ

2. การเป็นผู้ควบคุมสารสนเทศ ที่จะส่งผ่านไปยังประชาชน หมายถึง การให้การกลั่นกรอง ติความ เลือกสรรหรือปรับปรุงข่าวสารเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในแง่ลบก็ถือว่ามิจุดประสงค์ เพื่อป้องกันผลอันไม่พึงประสงค์บางประการของการสื่อสาร รวมถึงเนื้อหาที่อาจเป็นการรบกวนความรู้สึกหรือปลุกระดม นอกจากนั้นเป็นการควบคุมกำหนดลำดับความสำคัญของการเป็นข่าวคือให้แนวทางว่าผู้รับสารควรคิดอย่างไรหรือว่าขณะนี้อะไรควรจะเป็นปัญหาสำคัญที่เกี่ยวกับชีวิตของประชาชนและนำมาพิจารณา

3. การให้ความบันเทิง พฤติกรรมการสื่อสารกับมวลชนในบางครั้งจะเน้นในบางเรื่องของความบันเทิงเป็นหลักใหญ่ จนดูเหมือนว่ามีลักษณะแตกต่างไปจากการให้ข่าวสาร ซึ่งที่จริงแล้วสารสนเทศจำนวนมากก็มีคุณค่าความบันเทิงและความสุขแล้ว ยังมีส่วนเสริมสร้างความรู้ความทันสมัยแก่บุคคล และสร้างวัฒนธรรมของคนส่วนใหญ่ (Mass culture) ที่เป็นนิยมหรือเป็นแฟชั่นอยู่ในขณะนั้น

4. การทำหน้าที่ขัดเกลาสังคม ในบริบทนี้ การสื่อสารกับประชาชนก็เพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติร่วมกันตามความคาดหวังของสังคม หรือเป็นการปลูกฝังในสิ่งที่เป็นความเห็นพ้องต้องกัน ที่ค่อนข้างเป็นแบบฉบับเดียวกันในการมองสิ่งต่างๆรอบตัวทางสังคม

แชรมม์ (Schramm, 1964) ได้สรุปบทบาทของสื่อมวลชนที่มีผลในการพัฒนาประเทศ ดังนี้

1. สื่อมวลชนทำหน้าที่เป็นยามรายงานเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นให้กับประชาชนได้ทราบทั้งนี้เพราะสื่อมวลชนสามารถรายงานและแจ้งข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหน้าที่ของสื่อมวลชนที่จะเป็นแหล่งสำคัญ สำหรับกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไม่ว่าจะเป็นข่าวการเมือง เศรษฐกิจ รวมทั้งข่าวศิลปวัฒนธรรมให้แก่ประชาชนได้ทราบอย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว

2. สื่อมวลชนทำหน้าที่ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น สื่อมวลชนนำสิ่งไม่เคยพบเห็นไม่เคยได้ยิน เข้ามาสู่ประสบการณ์ของประชาชน การสร้างประสบการณ์ดังกล่าวเท่ากับสื่อมวลชนได้

ช่วยพัฒนาคุณลักษณะของการเข้าใจผู้อื่น หรือลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเราซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในสังคม นอกจากนี้สื่อมวลชนยังจัดอุปสรรคเกี่ยวกับระยะทางและความโดดเดี่ยวทางไกล สามารถนำประชาชนออกจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมที่ทันสมัยสามารถนำสิ่งที่อยู่ห่างไกลให้เข้ามาใกล้ และสามารถทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากลักษณะแบบประเพณีเป็นแบบทันสมัยได้ง่ายขึ้น

3. สื่อมวลชนสามารถเน้นหรือกำหนดความสนใจ สื่อมวลชนจะเป็นตัวกำหนดผู้รับสารด้านใดและอะไรบ้างนั้น เป็นการกำหนดของสื่อมวลชนเอง สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อสร้างทัศนคติ ความสำคัญให้ประชาชนรับรู้ เป็นการเลือกให้ประชาชนว่าอะไรควรทราบ อะไรควรพูดถึง จึงเป็นประโยชน์ที่จะกำหนดความสนใจให้อยู่การพัฒนาได้

4. สื่อมวลชนสามารถยกระดับความปรารถนา หรือความต้องการโดยสื่อมวลชนสามารถเสนอข่าวเกี่ยวกับสังคมที่พัฒนาแล้วให้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง ทำให้สังคมด้อยพัฒนาเกิดความต้องการที่จะบรรลุมาตรฐานเช่นนั้นบ้าง บังคับบุคคลจะเกิดความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ และเต็มใจที่จะทำงานเพื่อบรรลุชีวิตที่ดีขึ้น

5. สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่ดี เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การให้ข่าวสารจำนวนมากหลากหลายทำให้ประชาชนเห็นโลกกว้างขึ้น สามารถกำหนดความสนใจของประชาชนให้อยู่กับการพัฒนาและยกระดับความต้องการของบุคคล นำไปสู่การสร้างบรรยากาศของข่าวสารที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา โดยชี้ให้เห็นถึงวิธีการและชีวิตที่ทันสมัยในสังคมที่ก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจโดยการเผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับการพัฒนาจากสังคมที่ห่างไกล โดยการถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมจากส่วนอื่นๆของประเทศและของโลก ทำให้สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศทางปัญญา ซึ่งกระตุ้นประชาชนให้สำรวจดูสิ่งที่ตนทำในปัจจุบันและสิ่งที่ควรทำในอนาคต

6. สื่อมวลชนสามารถช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึก หรือการปฏิบัติที่ยึดถือกันมานานได้โดยอ้อม ทัศนคติหรือค่านิยมบางอย่างที่ไม่ถูกต้องเป็นความเชื่อผิดๆที่ยึดถือสืบต่อกันมาทำให้การพัฒนาเป็นไปได้โดยยากลำบาก สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องตามหลักวิชา ก็สามารถช่วยเปลี่ยนแปลงสิ่งเหล่านั้นได้ เป็นการเสริมการใช้สื่อบุคคลในการพัฒนา

7. สื่อมวลชนให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยหรือปรึกษาหารือกัน โดยบุคคลที่ใช้สื่อมากจะเป็นผู้รู้และมีข่าวสารมาก สามารถนำความรู้หรือข่าวสารนั้นไปแนะนำและมีอิทธิพลต่อการ

ตัดสินใจของผู้อื่น สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพุดคุยปรึกษาหารือได้โดยผ่านบุคคล นับเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนา

8. สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพของบุคคล การให้ข่าวสารโดยการยกย่องหรือถูกเอ่ยถึงโดยสื่อมวลชนเป็นการช่วยยกสถานภาพของปัจเจกชนดังที่ ลาซาเฟลด์ และเมอร์ตันกล่าวไว้

"สื่อมวลชนให้ชื่อเสียงและเพิ่มอำนาจแก่บุคคลโดยการยอมรับสถานภาพของบุคคลนั้น มีความสำคัญมากพอที่จะถูกคัดเลือกออกมาจากมวลชนจำนวนมากที่ต่างไม่รู้จักกันและแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมและความคิดเห็นของบุคคลที่ถูกคัดเลือกนั้น มีความสำคัญมากพอที่ประชาชนควรให้ความสนใจ "

9. สื่อมวลชนทำให้ประชาชนเชื่อฟังและทำตามบรรทัดฐานของสังคม สื่อมวลชนมีภารกิจหน้าที่ในการเปิดเผยพฤติกรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม และพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากทำนองคลองธรรม สื่อมวลชนจึงทำให้ความเชื่อฟังและสร้างบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมในการพัฒนาได้

10. สื่อมวลชนสามารถสร้างรสนิยม ตามธรรมดาตามนุษย์จะชอบสิ่งใดยินหรือพบเห็นสิ่งที่คุ้นเคยและเมื่อสิ่งนั้นได้รับเป็นสิ่งที่ยอมรับทางสื่อมวลชน ได้รับการยกย่องจากสื่อมวลชนก็จะนิยมชมชอบตามไปด้วย สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างรสนิยม

11. สื่อมวลชนสามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติที่ไม่พึงปรารถนา สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อเรื่องที่ยังไม่ค่อยเป็นที่ทราบกัน และต่อความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ยังไม่พัฒนาจนกลายเป็นทัศนคติที่พึงปรารถนา ในการพัฒนาสื่อมวลชนจะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนหรือทัศนคติที่เป็นอยู่ทั่วไปได้ สามารถใช้สื่อชักจูงโน้มน้าวได้ ถ้าไม่ใช่ทัศนคติที่ยึดถืออย่างเหนียวแน่น

แนวคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์ถือเป็นสื่อมวลชนแขนงหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในสังคม โดยเฉพาะสังคมปัจจุบันเป็นสังคมข่าวสารคนในสังคมต่างพึ่งพาข่าวสารเพื่อนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจในอาชีพการงาน และชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพราะหนังสือพิมพ์จะนำข้อมูลข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงที่น่า

สนใจเกี่ยวกับอุบัติเหตุการณ์(Events)ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นหรือกำลังจะเกิดขึ้น มาเผยแพร่(Disseminate) สู่มวลชน โดยการผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีระบบ จากการรวบรวม(Gathering) และเลือกสรร>Selecting) แล้วรายงานไปยังผู้รับสารในรูปแบบของการเขียนที่มีลักษณะพิเศษและน่าสนใจ นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังถือเป็นสื่อมวลชนที่ยังคงความเป็นผู้นำในการเสนอข่าวสารได้อย่างเหนียวแน่น เนื่องจากไม่มีสื่อมวลชนใดสามารถเสนอข่าวได้ละเอียดและสมบูรณ์เท่าหนังสือพิมพ์ (เกษม ศิริสัมพันธ์, 2508 : 1-8)

นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ก่อกำเนิดมาจากสภาวะทางสังคมเศรษฐกิจและการเมืองที่บีบคั้นประชาชนในสังคม ทำให้เกิดความรู้สึกต้องการเป็นอิสระจากการกดขี่ข่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมของฝ่ายปกครองบ้านเมือง และประชาชนก็รู้สึกถึงสิทธิที่ตนเองพึงมีคือสิทธิในการรับรู้(Right to know)ข่าวสารต่างๆ ไม่เฉพาะเพียงแต่ข่าวสารที่มาจากแหล่งของรัฐบาลเท่านั้น ทั้งนี้เพราะหากได้รับเพียงข่าวสารมาก ก็จะช่วยในการนำไปใช้ตัดสินใจในการเข้ามามีส่วนรวมในกิจกรรมต่างๆอย่างถูกต้อง ดังนั้นจึงทำให้หนังสือพิมพ์พยายามพัฒนาทุกวิถีทางไม่ว่าจะเป็นการลงทุนหรือเนื้อหาสาระให้ปรากฏสู่สายตาผู้อ่าน จนให้เกิดความแตกต่างกันของหนังสือพิมพ์ จนเกิดการแบ่งหนังสือพิมพ์เป็นประเภทต่างๆขึ้นในสังคม

ประเภทของหนังสือพิมพ์

สำหรับการแบ่งประเภทของหนังสือพิมพ์โดยอาศัยความเด่นจากการปฏิบัติภาระหน้าที่หลักที่แสดงออกมาทางเนื้อหาส่วนใหญ่ ซึ่งหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นๆนำเสนอ สามารถนำมาเป็นเกณฑ์ในการแบ่งได้หนังสือพิมพ์ได้ 2 ประเภทคือ (สิริทิพย์ ชันสุวรรณ , 2536 :10)

1. หนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพ(Quality newspapers) หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอเนื้อหาที่ประชาชนจำเป็นต้องรู้ (Need to know) ซึ่งได้แก่ ข่าวการเมือง ข่าวธุรกิจ ข่าวเศรษฐกิจการคลัง โดยจะเน้นการปฏิบัติภาระหลักในด้านการเสนอความคิดเห็นและอธิบายความหมาย ดังนั้นเนื้อหาจะเป็นบทความและข้อเขียนที่เป็นแบบอธิบายไขความ และข่าวประเภทดังกล่าวจะจัดอยู่ในประเภท Delay-Reward News

เมอร์ริลล์ (Merrill, 1968 :5-6) ผู้เขียนหนังสือ "The Elite Press" ได้กล่าวถึงหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพไว้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ที่เชื่อถือได้และมีความรับผิดชอบ กล่าวเสนอความคิดเห็นและเรื่องราวต่างๆ ที่ตัวหนังสือพิมพ์เองมีความเห็นขัดแย้งอยู่ โดยไม่อคติอย่างถูกถ่วง ด้วยลีลาการเขียนที่ดีและที่สำคัญหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพจะพยายามที่จะเป็นผู้นำในการสรรค์สร้างประชามติ (Lead Public Opinion) มากกว่าจะเป็นผู้ตามประชามติ (Follow Public Opinion) ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพ ได้แก่ มติชน สยามรัฐ

2. หนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม (Popular newspapers) บางคนเรียกหนังสือพิมพ์ปริมาณ เพราะคนทั่วไปนิยมอ่าน เป็นหนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอเนื้อหาที่คนทั่วไปใคร่จะรู้ (Want to know) เพื่อไว้ประดับความรู้และให้ความเพลิดเพลิน อันได้แก่ เนื้อหาที่เป็นข่าวบันเทิง อาชญากรรม ข่าวศิลปวัฒนธรรม ข่าวสตรี ข่าวประเภทดังกล่าว ซีฮัน (Sheehan, 1974: 4) จัดเป็น Immediate Reward News โดยภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นภาษาตลาด ตัวอย่างของหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด ดาวสยาม

อย่างไรก็ดี เป็นการยากที่จะแยกหนังสือพิมพ์ทั้งสองประเภทอย่างเด่นชัด ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์ในปัจจุบันนี้พยายามผสมผสานการเสนอเนื้อหาทั้งสองลักษณะคือทั้งเบาและหนัก จึงได้มีการแบ่งประเภทหนังสือพิมพ์มาอีกประเภทหนึ่งคือหนังสือพิมพ์กึ่งคุณภาพและประชานิยม หรือกึ่งคุณภาพและปริมาณ ได้แก่ หนังสือพิมพ์บ้านเมือง แนวหน้า

จากการวิเคราะห์หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 6 ชื่อฉบับ อันได้แก่ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด มติชน สยามรัฐ และผู้จัดการรายวัน พิจารณาจากแนวนโยบายในการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย ได้ดังต่อไปนี้

1. หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ซึ่งมีจำนวนหน้าเฉลี่ยประมาณ 40-45 หน้า เนื้อหาโดยทั่วไปจะมีสาระหลากหลาย ทั้งนี้เพราะมีกลุ่มเป้าหมายหลากหลายระดับ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องที่สนใจใคร่รู้ของประชาชน ทั้งนี้เพราะตามนโยบายของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เป็นหนังสือพิมพ์มุ่งเน้นไปในเรื่องข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง รวมถึงหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีสโลแกนที่ว่า เป็นหนังสือ

สื่อพิมพ์ที่มียอดจำหน่ายสูงสุด ซึ่งสะท้อนถึงนโยบายของหนังสือพิมพ์ได้ว่า มีการมุ่งเน้นถึงกำไร ดังนั้นเนื้อหาที่ลงจึงเป็นเรื่องที่ตื่นเต้นเร้าใจ ส่วนเนื้อหาทางวัฒนธรรมของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวไม่มีเปิดเป็นเฉพาะ หากแต่จะแทรกอยู่ในหน้าการศึกษาและศาสนา ซึ่งมีครึ่งหน้า นอกจากนั้นจะกระจายในหน้าสตรีและหน้าบันเทิง

2. หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ มีจำนวนเฉลี่ยประมาณ 35-40 หน้า ซึ่งมีคอลัมน์ประจำคือ เดลินิวส์ว่าไรดี ที่มักจะมีการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะ และให้เนื้อที่เต็มหน้าในการเขียนสารคดีเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย ในทุกๆวันอาทิตย์ นอกจากนั้นยังให้อีกครึ่งหน้าสำหรับหน้าการศึกษาที่มีการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมแทรกอยู่ด้วย

3. หนังสือพิมพ์ข่าวสด เป็นหนังสือพิมพ์ที่เพิ่งก่อตั้งเมื่อปี 2533 มีนโยบายในการเสนอเนื้อหาใกล้เคียงกับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ คือเน้นข่าวอาชญากรรมและบันเทิง โดยจากสโลแกนของหนังสือพิมพ์ที่ว่า ครบทุกรส สดทุกเรื่อง ก็เป็นตัวสะท้อนได้ว่า หนังสือพิมพ์ดังกล่าว จะเน้นเสนอข่าวที่เป็นที่สนใจใคร่รู้ เช่น ข่าวภัยพิบัติ ข่าวอาชญากรรมต่าง ๆ นอกจากนั้นก็เป็นการเสนอข่าวราชการ และการเกษตรต่างๆไป สำหรับหน้าวัฒนธรรมโดยเฉพาะจะไม่มี แต่จะมีเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยลงในหน้าสตรี บันเทิง หน้าภูมิภาคและเทคโนโลยีการเกษตร

4. หนังสือพิมพ์มติชน ปัจจุบันมีประมาณ 40 หน้า เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีนโยบายเสนอเนื้อหาที่เน้นคุณภาพ ดังสโลแกนของหนังสือพิมพ์ที่ว่า หนังสือพิมพ์มติชน หนังสือพิมพ์คุณภาพเพื่อคุณภาพของประเทศ เป็นหนังสือพิมพ์ที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางวัฒนธรรม โดยมีการเปิดหน้าสารคดีเต็มหน้าในทุกๆวันอาทิตย์ ซึ่งเนื้อหาที่ลงส่วนใหญ่จะเป็นเนื้อหาทางวัฒนธรรม นอกจากนั้นยังมีคอลัมน์ประจำที่มักใช้ในการเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรม เช่น มติชนสุขสรรค์ มติชนบันเทิง นอกจากนั้นก็มีกระจายตามหน้าสตรีและเยาวชน

5. หนังสือพิมพ์สยามรัฐ มีจำนวนหน้าน้อยที่สุดคือ 16 หน้า แต่เป็นหนังสือพิมพ์แนวอนุรักษ์ที่มีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับเนื้อหาทางวัฒนธรรม โดยมีหน้าการศึกษาที่ใช้สำหรับเสนอเนื้อหาวัฒนธรรมเต็มหน้า รวมทั้งมีคอลัมน์ประจำที่นำเรื่องของวัฒนธรรมมาเสนอ เช่น วิว เดินเรียงท่า วยสนุกเมื่อวันวาน กลองศึกษ์ พุดไทยเขียนไทย หน้าสิบสาม

6. หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน มีจำนวนหน้าประมาณ 35 หน้า โดยหลักเป็นหนังสือพิมพ์แนวธุรกิจ สัมกับสโลแกนของหนังสือพิมพ์ที่ว่า เป็นหนังสือพิมพ์ธุรกิจที่มียอดจำหน่ายสูงสุด

แต่มีการให้ความสำคัญในการเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมโดยมีการเปิดหน้าวัฒนธรรมเต็มหน้า นอกจากนั้นยังมีหน้าบทความที่น่าเสนอเนื้อหาด้านวัฒนธรรมอีก

และในที่นี้จะยึดว่าลักษณะเฉพาะและแนวนโยบายในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ทั้ง 6 ชื่อฉบับนี้ เพื่อสังเกตว่าจะมีการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยแตกต่างกันหรือไม่อย่างไรในช่วงก่อนและหลังประกาศรณรงค์วัฒนธรรมไทย

สำหรับเนื้อหาโดยทั่วไปของหนังสือพิมพ์จะมีความแตกต่างกันอันมีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ความรับผิดชอบในวิชาชีพของหนังสือพิมพ์ ซึ่งต้องตระหนักถึงหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนที่จะต้องให้ความรู้ ความบันเทิง การศึกษา จุดประสงค์ ความต้องการ ความสนใจ ที่ผู้อ่านต้องการจากหนังสือพิมพ์ สุดท้ายผู้พิมพ์โฆษณา เจ้าของหรือนายทุนซึ่งตั้งหนังสือพิมพ์ขึ้นมา เพื่อเหตุผลทางด้านธุรกิจคือ การแสวงหากำไร

สำหรับเนื้อหาของหนังสือพิมพ์สามารถจำแนกรูปแบบได้ดังนี้

1. ข่าว(News) คือการรายงานเหตุการณ์ หรือเรื่องราวที่น่าสนใจมีใช้เพียงเหตุการณ์ใด เหตุการณ์หนึ่งเท่านั้น แต่ข่าวจะเป็นเรื่องราวที่คนรายงานมาให้เราทราบ โดยสาระสำคัญของข่าวต้องเป็นเหตุการณ์ที่ผู้สื่อข่าว บรรณาธิการเห็นพ้องว่าประชาชนควรรับทราบ ส่วนปัจจัยที่จะทำให้ข่าวมีคุณค่าและน่าสนใจขึ้นอยู่กับคุณค่าของข่าวอันได้แก่ ความสด ความเด่น ความใกล้ชิดและอื่นๆ รวมทั้งการพาดหัวข่าว นโยบายของหนังสือพิมพ์ ความรวดเร็ว ปริมาณเนื้อหา สำหรับประเภทของข่าวสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ ข่าวหนัก (Hard news) และข่าวเบา (Soft news)

-ข่าวหนัก (Hard news) ซึ่งโฮเฮนเบิร์ก (Hohanberg, 1978 :226) เรียกว่าข่าวตรงไปตรงมา (straight news) หมายถึง ข่าวที่อุบัติขึ้นและได้รับรายงานภายใน 24 ชั่วโมงหรือสั้นกว่า (Berner, 1982:22) ซึ่งการรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะใช้ลีลาการเขียนอย่างตรงไปตรงมาประกอบด้วยข้อเท็จจริงล้วนๆ ไม่มีการแสดงการอรรถาธิบาย เพียงแต่บอกว่าเกิดอะไรขึ้นที่ไหนเมื่อไรและอย่างไร นอกจากนั้นข่าวหนักจะมุ่งเสนอเหตุการณ์เป็นหลักหรือเรียกอีกอย่างว่า Event-centered news (Hage,Dennis et al., 1976:20) ซึ่งข่าวหนักได้แก่ ข่าวอัคคีภัย อุบัติเหตุ การฆาตกรรม (Hough ,1984 :102) รวมทั้งสุนทรพจน์ต่างๆในการรายงานผลการเลือกตั้ง และคำพิพากษาในคดีต่างๆ (Highton, 1978:20)

- ข่าวเบา(Soft news) ซึ่งเป็นการเขียนข่าวที่เนื้อหาเน้นไม่เน้นความรวดเร็ว ทันเวลา หรือมีเนื้อหาที่เป็นสารคดีในหน้าของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเนื้อหาดังที่ว่านี้ปกติจะมีความสัมพันธ์ บางอย่าง เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์ที่เพิ่งจะเป็นข่าวด้วย ลักษณะการเขียนจะมีการอธิบายและแปล ความหมาย รวมทั้งชี้ให้เห็นผลกระทบซึ่งเป็นการปิดช่องว่างที่ข่าวหนักเปิดทิ้งไว้ ข่าวเบาจะมีการเขียนที่เน้น กระบวนการเกี่ยวเนื่อง (Progress-centered) ของข่าวมากกว่าเน้นเหตุการณ์ ดังนั้นอาจจะเรียก ข่าวเบาได้ว่าเป็น Progress-centered news จากลักษณะการเขียนข่าวเบาจะเห็นว่าโดยแท้จริง ข่าวเบาเป็นเรื่องที่จริงจัง ทั้งนี้เพราะข่าวเบาจะเสนอแนวความคิดแปลกใหม่ให้ผู้อ่านมากกว่า ข่าวสารที่มีตามปกติ แต่เพื่อสร้างแรงดึงดูดให้ผู้อ่านเพลิดเพลินอยากติดตามเนื้อหาของข่าวซึ่งเป็นข่าว หนักโดยใช้ลีลาการเขียนแบบสารคดี (Feature stories) มาใช้กล่าวคือการใช้เทคนิคการประพันธ์มาใช้แต่ยังยึดถือความถูกต้องเป็นพื้นฐานอยู่

2. บทความ สารคดี ซึ่งความหมายของบทความจะเป็นได้ทั้งความเรียงที่เสนอเรื่องราว ต่างๆอันเป็นจริงมิใช่สมมุติ เขียนด้วยท่วงทำนองที่จริงจัง หรืออาจจะได้แก่บทความวิชาการ บทความวิเคราะห์เหตุการณ์ หรืออีกความหมายคือเรื่องที่มีข้อเสนอความคิดเห็นเป็นสำคัญบนพื้นฐานของความเป็นจริง แต่ข้อเท็จจริงอยู่ในฐานะเป็นบันไดเพื่อแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ส่วนสารคดีนั้นเป็นงานเขียนที่ต้องเกี่ยวพันกับการเสนอข้อเท็จจริงเช่นเดียวกับข่าวแต่สารคดีจะขยายความข้อเท็จจริงที่ข่าวได้เคยนำเสนอผู้อ่านไปแล้วให้กว้างขึ้นและลึกขึ้น ด้วยการเสริมภูมิหลังและความรู้สึกนึกคิด นอกจากจะมีการนำภาพถ่าย ภาพวาดมาใช้เป็นส่วนประกอบเพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจในการอ่าน และสร้างอารมณ์ให้ผู้อ่านรู้สึกเพลิดเพลินมากขึ้นด้วยกลวิธีการเขียนแบบนวนิยาย แต่ผู้อ่านยังคงรับทราบข้อเท็จจริงจากสารคดีได้ ซึ่งบทความ สารคดี ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ อันจะลงคละไปกับข่าวเพื่อเพิ่มเติมนอกเหนือจากข่าว แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และนโยบายของหนังสือพิมพ์ (มนต์ชัย นินนาทนนท์, 2527)

3. คอลัมน์ประจำ ซึ่งเป็นข้อเขียนที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองมีความยาวจำกัดอยู่ในเนื้อหาที่ เฉพาะ มักจะลงชื่อผู้เขียนหรือใส่นามปากกาและมีตำแหน่งหน้าประจำ เช่นคอลัมน์สังคมสุขดิบ คอลัมน์สุขดิบการเมือง คอลัมน์จดหมายจากผู้อ่าน คอลัมน์ตลกขบขัน เป็นต้น

4. บทบรรณาธิการ หรือบทนำจะเป็นคอลัมน์หนึ่งที่ปรากฏในหน้าบทบรรณาธิการ เพื่อแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง โดยผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบและยุติธรรม ซึ่งแนะหาทางออกที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาอย่างเป็นกลาง ความสำคัญของบรรณาธิการอยู่ที่ การแสดงออก สะท้อนถึงนโยบายและจุดยืนของหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์นั้น (มาลี บุญศิริพันธ์ , 2527:7)

5. โฆษณา ซึ่งจะเป็นข้อความหรือรูปภาพเกี่ยวกับสินค้าและบริการต่างๆทางธุรกิจหรือหน่วยงานใดๆไม่ใช่เกี่ยวกับข่าวสารของเหตุการณ์ต่างๆถือเป็นรายได้สำคัญของหนังสือพิมพ์ (บุญเลิศ ศุภดิกล , 2527 :85)

สำหรับเหตุผลที่งานวิจัยชิ้นนี้ เลือกดูรูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยว่า เป็นอย่างไรนั้น ก็เนื่องมาจาก รูปแบบในการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์นั้น สามารถสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อเนื้อหาที่ดีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ เช่น หากหนังสือพิมพ์มีการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย เป็น ข่าว มากนั้น แสดงว่าในสังคมตอนนั้นเกิดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นมากมายเป็นเหตุให้หนังสือพิมพ์ต้องรายงานให้ประชาชนได้ทราบ หรือเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าสังคมในขณะนั้นมีอะไรเกิดขึ้น แต่หากว่าถ้าหนังสือพิมพ์เสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยในรูปแบบอื่นๆ เช่น บทความ สารคดี คอลัมน์ประจำ และบทบรรณาธิการ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นการแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ต่อเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย หรือกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์เป็นผู้มีบทบาทในการเป็นผู้ชี้แนะในเรื่องวัฒนธรรมไทย ดังนั้นหากรูปแบบที่ปรากฏในการใช้เสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย เป็นอย่างไร ก็จะสามารถวิเคราะห์บทบาทของหนังสือพิมพ์ต่อการเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยได้ว่า เป็นอย่างไร

คุณสมบัติของหนังสือพิมพ์

จุมพล รอดคำดี (2531: 250-251) กล่าวถึงการใช้สื่อประเภทหนังสือพิมพ์ ว่าควรจะทำ ความเข้าใจกับคุณสมบัติ ตลอดจนข้อจำกัดของสื่อ เพื่อจะได้นำไปใช้ได้อย่างถูกต้องตามความต้องการและคุ้มค่าต่อการดำเนินงาน สำหรับคุณสมบัติของหนังสือพิมพ์ มีดังต่อไปนี้คือ

1. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่สื่อสารโดยตัวอักษรและภาพนิ่ง
2. เนื้อหา ข่าวสารต่างๆในหนังสือเสื่อมสลายง่าย

3. ในการส่งข่าวสารไปยังผู้รับโดยหนังสือพิมพ์จำเป็นต้องอาศัยพาหนะอื่นมิได้ทำการส่งสารโดยตรงไปยังผู้รับ
 4. หนังสือพิมพ์สามารถจะให้นึกหาได้อย่างละเอียด
 5. ภาษาที่ใช้หนังสือพิมพ์ จะมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้สื่อสารได้ง่ายที่สุด และรวดเร็วที่สุด
 6. ตามข่าวในหนังสือพิมพ์ สามารถสื่อสารได้ด้วยตัวของมันเอง โดยไม่จำเป็นต้องเน้นองค์ประกอบและความงามของภาพมากเกินไป
 7. สามารถกำหนดขนาด เพื่อสะดวกต่อการนำติดตัวไปอ่านที่ใดก็ได้
 8. การอ่านหนังสือพิมพ์ไม่จำเป็นต้องเป็นเวลาที่แน่นอนตายตัว จะอ่านเมื่อไหร่ก็ได้

หนังสือพิมพ์มีข้อดีของหนังสือพิมพ์ ดังต่อไปนี้

1. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่สามารถเก็บไว้และนำมาอ้างอิงได้ภายหลัง
2. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีราคาถูก
3. หนังสือพิมพ์สามารถเสนอเนื้อหาได้อย่างละเอียด และผู้อ่านสามารถย้อนกลับมาอ่านได้อีก
4. หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่มีขนาดเล็ก น่านักเบา สามารถนำติดตัวไปได้ง่ายและสะดวกต่อการอ่านตรงจุดใดก็ได้ที่มีแสงสว่างพอ
5. หนังสือพิมพ์สามารถเสนอได้ทั้งภาพและอักษร ทำให้ง่ายต่อการเข้าใจ
6. หนังสือพิมพ์ช่วยในการเสนอแนะหรือชี้แนะให้แก่สังคมหรือผู้อ่าน
7. หนังสือพิมพ์เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้มีโอกาสเลือกรับข่าวสารต่างๆ ได้

ข้อจำกัดของหนังสือพิมพ์ มีดังต่อไปนี้

1. ผู้รับสารที่อ่านหนังสือไม่ออก จะไม่สามารถรับสื่อประเภทนี้ได้
2. ข่าวสารในหนังสือพิมพ์สลายตัวได้ง่าย
3. เป็นการมองข่าวสารในวงแคบ จะรายงานเหตุการณ์ตามสิ่งที่ตนเองเห็นเท่านั้น ดังนั้นผู้รับจะต้องมีวิจารณญาณ

4. หนังสือพิมพ์จะส่งข่าวสารไปถึงผู้รับได้ช้า เพราะต้องอาศัยพาหนะนำพาไป

บทบาทและหน้าที่หนังสือพิมพ์

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนชนิดหนึ่งที่มีความสำคัญมากเป็นสิ่งที่ให้ข่าวสารและรายงานเหตุการณ์ต่างๆ ให้ผู้อ่าน ไม่ว่าจะเหตุการณ์นั้นจะอยู่ไกลหรือใกล้จากผู้อ่าน หนังสือพิมพ์ได้มีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของคนอย่างมาก และมีความใกล้ชิดกับพัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองการปกครอง โดยเฉพาะในสังคมประเทศที่มีการปกครองแบบประชาธิปไตย (มาลี บุญศิริพันธ์ , 2534 :1) และส่วนใหญ่เป็นกิจการที่มีเอกชนเป็นเจ้าของ แต่กิจการนี้มีลักษณะพิเศษคือเป็นข่าวสาร เนื้อหาสาระที่เกาะแน่นอยู่กับความคิดและจิตใจของสาธารณชน (สุภา ศิริमानนท์, 2528 :178) โดยผู้อ่านส่วนใหญ่จะอ่านเพื่อแสวงหาข่าวสาร ต้องการทราบความเคลื่อนไหวความเป็นไปทางสังคม ดังนั้นหน้าที่ของหนังสือพิมพ์จึงอยู่ที่การนำข่าวสารความคิดจากจุดต่างๆ ไปสู่สาธารณชน มีลักษณะเป็นการสื่อสารโดยตรง ดังนั้น หน้าที่หลักของหนังสือพิมพ์มีอยู่ 4 ประการ (มาลี บุญศิริพันธ์ , 2531:625)

1. การให้ข่าวสาร หนังสือพิมพ์มีหน้าที่หลักคือต้องแสวงหาข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมา รายงานให้ประชาชนได้ทราบ อาจรายงานในลักษณะของข่าว บทความ สารคดีหรือคอลัมน์ต่างๆ โดยจะต้องเป็นข้อเท็จจริงที่สมบูรณ์ครบถ้วนมากที่สุดเท่าที่ทำได้ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบเหตุการณ์ทั้งหมดอย่างถูกต้อง และสามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ได้ด้วยตนเอง

2. การให้ข้อเสนอแนะ ต้องไม่ใช้การเสนอแนะในรายงานข่าว เพราะข่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง การแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือต่อข่าวที่ได้รายงานไปแล้ว ควรกระทำผ่านทางคอลัมน์อื่นๆ เช่น บทบรรณาธิการ บทวิจารณ์ บทความ เป็นต้น

3. การให้ความบันเทิง หมายถึง ความบันเทิงที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่านเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ เป็นการผ่อนคลายความตึงเครียด และพักผ่อนสมองไปด้วยในเวลาเดียวกัน เช่น การอ่านการ์ตูน บทความ สารคดี และบทวิจารณ์ต่างๆ

4. การเป็นสื่อในการโฆษณา การขายเนื้อที่โฆษณาเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญที่สุดของหนังสือพิมพ์ โฆษณาเป็นเส้นโลหิตของธุรกิจหนังสือพิมพ์ ถ้าไม่มีโฆษณาหนังสือพิมพ์ก็ไม่สามารถอยู่

ได้ และหนังสือพิมพ์อาจจะต้องมีราคาแพงขึ้น

ในสังคมประชาธิปไตยนั้นมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ไว้หลายประการ อันได้แก่ บทบาทการเป็นผู้เฝ้าประตู (Gatekeeper) ที่ต้องกั้นกรองข่าวสารโดยใช้วิจารณ์ ประเมินคุณค่าเนื้อหาของข่าวสารที่รวบรวมมาได้ คัดเลือกข่าวสารที่มีคุณค่าและตรงกับความใคร่รู้ สาธารณชน บทบาทการเป็นสุนัขเฝ้ายาม (Watchdog) ที่ต้องรับผิดชอบเป็นพิเศษในอันที่จะปกป้อง พิทักษ์ดูแลผลประโยชน์ของประชาชนโดยดูจากการปฏิบัติงานของรัฐบาล ส่วนการเป็นบทบาทในการ เป็นเจ้าหน้าที่ร้องทุกข์ (Ombudsman) โดยเป็นเจ้าหน้าที่รับเรื่องราวจากราษฎรและถูกนำมาใช้ในการ ตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ตนเอง และอีกทางหนึ่งคือการทำหน้าที่ในการรณรงค์ (Campaign) ให้เจ้าหน้าที่กระตือรือร้นในลักษณะกระตุ้นเร่งรัดได้ อาทิเช่น การรณรงค์ให้รัฐจัดหางบประมาณด้าน สุขอนามัย รวมถึงการรณรงค์วัฒนธรรมไทยด้วย ในการรณรงค์หนังสือพิมพ์จะรณรงค์ในลักษณะ ชัดด้วย เช่น พฤติกรรมและกระทำได้บางอย่างซึ่งเป็นความชั่วร้ายในสังคมเสีย เช่น การเปิดโปง อาชญากรรมและพฤติกรรมต่อต้านสังคม

นอกจากนั้น หนังสือพิมพ์ยังมีภาระหน้าที่ผูกพันต่อสังคมซึ่งจะต้องปฏิบัติด้วยความรับผิดชอบ ยิ่งใหญ่กว่าภาระหน้าที่พื้นฐานที่กล่าวมาคือ (สิริทิพย์ ชันสุวรรณ , 2537 :18-20) ภาระหน้าที่ ก้ากับกวางทางการเมือง(The political function) ดังกับที่เปรียบเปรยไว้ว่า หนังสือพิมพ์คือ "สุนัข ยาม" ที่เฝ้าติดตามการปฏิบัติงานโดยจะต้องพยายามขุด เจาะ เสาะแสวงหาข้อเท็จจริงที่มีผลกระทบต่อ สวัสดิภาพและความผาสุกของประชาชน มาเสนอแก่ผู้อ่านอย่างเต็มความสามารถ ภาระหน้าที่ ก้ากับการทางเศรษฐกิจ(The economic function) โดยจะต้องรับผิดชอบต่อการเสนอข่าว ความ เคลื่อนไหวเกี่ยวกับธุรกิจการเงินอุตสาหกรรมรวมทั้งเสนอข่าวที่เป็นความพยายามจะพิทักษ์ ปกป้องผลประโยชน์ของผู้บริโภคด้วย ภาระหน้าที่เป็นทหารระวังเหตุ(The sentry function) โดยจะ ต้องเปิดหูเปิดตาให้ประชาชนให้กว้างเพื่อสังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาสู่ชีวิตและพร้อมจะเตรียม รับผลกระทบที่จะตามมา และภาระหน้าที่สุดท้ายก็คือเป็นตลาดแห่งความคิดเห็น(The marketplace of ideas function) คืออุทิศตนเองให้เป็นเหมือน "สภา" ให้ประชาชนนำความคิดเห็นทุกรูปแบบมา เสนอแก่กันและกัน

อย่างไรก็ตาม หน้าที่ที่สำคัญที่สุดก็คือการรายงานข่าว หนังสือพิมพ์จะต้องเสนอ ข่าว ประเภทต่างๆเพื่อรับใช้สังคม ทั้งทางด้านความรู้และภูมิปัญญา ทั้งนี้เนื่องจากหนังสือพิมพ์จัดเป็น

สถาบันสาธารณะที่มีบทบาทต่อสาธารณชน และในปัจจุบันหนังสือพิมพ์ก็ได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนในสังคมมากขึ้น ไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ก็อ่านหนังสือพิมพ์เพื่อจุดประสงค์ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจ ความรู้ ความคิด ภูมิหลังและพื้นฐานของครอบครัวช่วยให้เป็นคนทันเหตุการณ์ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นไปในสังคมและเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ

สำหรับในเรื่องของบทบาทหนังสือพิมพ์ นายจันรรจ์ เขตบรรพต (2534) ทำการวิเคราะห์บทบาทของหนังสือพิมพ์ในการเสนอเนื้อหาด้านสิทธิเด็ก และสำรวจความคิดเห็นของหน่วยงานพัฒนาเด็กที่มีต่อการเสนอเนื้อหาด้านสิทธิเด็กในหนังสือพิมพ์ พบว่าปริมาณการนำเสนอเนื้อหาด้านสิทธิเด็กคิดเป็นร้อยละ 0.08 ของปริมาณเนื้อหาทั้งหมด โดยที่หนังสือพิมพ์สยามรัฐจะมีการนำเสนอเนื้อหาด้านสิทธิเด็กมากที่สุด

ส่วนผลการศึกษาความคิดเห็นของหน่วยงานพัฒนาเด็ก พบว่าการเสนอเนื้อหาด้านสิทธิเด็กมักจะเสนอในช่วงที่มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับสิทธิและสวัสดิภาพความปลอดภัยของเด็กเท่านั้น แต่ในเวลาเดียวกันหน่วยงานพัฒนาเด็กมีความหวังว่าหนังสือพิมพ์จะมีการนำเสนอเนื้อหาด้านสิทธิมากกว่าที่เป็นอยู่และต่อเนื่อง

ฤดีมาส ปางพุดพิงค์ (2528) ได้ศึกษาเรื่องบทบาทหนังสือพิมพ์ในการประสานประโยชน์ระหว่างการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พบว่าหนังสือพิมพ์เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าในแง่สนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแตกต่างจากเนื้อหาที่สนับสนุนการอนุรักษ์และการประสานประโยชน์ โดยมีการเสนอเนื้อหาสนับสนุนการพัฒนาในปริมาณน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาอีก 2 ประเภท และไม่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างการเสนอเนื้อหาที่สนับสนุนการอนุรักษ์กับเนื้อหาที่แสดงถึงการประสานประโยชน์ นอกจากนี้พบว่ หนังสือพิมพ์จะเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนของการไฟฟ้าโดยสนับสนุนการพัฒนาและอนุรักษ์เพียงด้านใดด้านหนึ่งมากกว่าการเสนอเนื้อหาที่แสดงถึงการประสานประโยชน์ทั้ง 2 ด้าน ซึ่งการเสนอเนื้อหาใดด้านหนึ่ง เกิดจากกระแสเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นใน สังคมนโยบายของหนังสือพิมพ์ ความคิดเห็นหรือทัศนคติดั้งเดิมของนักข่าว แหล่งข่าวและความน่าเชื่อถือของแหล่งข่าว รวมทั้งความตระหนักในบทบาทหน้าที่กับหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมของหนังสือพิมพ์ และการเสนอเนื้อหาแตกต่างกันตามช่วงเวลาและสถานการณ์แวดล้อมรวมทั้งนโยบายกับกรอบความคิดเห็นของผู้สื่อข่าวเป็นตัวกำหนดทิศทางในการเสนอเนื้อหาทั้งหมด แต่ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในการเสนอเนื้อหาระหว่างหนังสือพิมพ์แพร่หลายและหนังสือพิมพ์คุณภาพ

อัญชลี จารุสมบัติ (2526) ศึกษาบทบาทของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อการพัฒนาแนวความคิดใหม่: ศึกษาเฉพาะกรณีการทำแท้งถูกต้องตามกฎหมาย ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์สยามรัฐซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการทำแท้งในปริมาณมากกว่าหนังสือพิมพ์ไทยรัฐซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทปริมาณแพร่หลายทั่วไป หนังสือพิมพ์ไทยรัฐและสยามรัฐจะมีลักษณะการนำเสนอข่าวและบทความไม่แตกต่างกัน คือมุ่งทั้งการเสนอของเหตุการณ์สภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นและเป็นตัวนำของความคิดเห็น นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ไทยรัฐมีแนวโน้มเสนอเกี่ยวกับการทำแท้งอย่างเป็นทางการ แต่หนังสือพิมพ์สยามรัฐมีแนวโน้มเห็นด้วยหรือสนับสนุนการทำแท้ง

แนวคิดเกี่ยวกับอิทธิพลของหนังสือพิมพ์

หากจะเปรียบเทียบในระหว่างสื่อทางวารสารศาสตร์ด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นนิตยสาร วิทยุ และโทรทัศน์แล้ว จะเห็นในบรรดาสื่อเหล่านั้น หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ทรงอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารมากที่สุดด้านความเข้าใจ อารมณ์ ความเชื่อมั่น ความคิดเห็น ท่าที และพฤติกรรมที่แสดงออกเท่านั้น แต่ยังมีอิทธิพลต่อสังคม(society)หรือต่อวัฒนธรรม(Culture)ทั้งหมด โดยส่วนรวมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกนึกคิดของผู้รับสารมากที่สุด อิทธิพลของหนังสือพิมพ์มิได้มีเพียงแต่กับปัจเจกชน แต่ยังมีต่อสังคมและวัฒนธรรมโดยส่วนรวมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหลั่งไหลของข่าวสารที่ต่อเนื่องกัน(continuing flow of Information) ของหนังสือพิมพ์ ยังทำให้เกิดอิทธิพลฝังลึกที่มีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย(Defleur, Dennis, 1981:314)

สิ่งที่เอื้ออำนวยให้หนังสือพิมพ์ที่มีอิทธิพลเช่นนี้ นอกจากจะได้แก่การพัฒนาในด้านอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตหนังสือพิมพ์ให้มีความสะดวกและรวดเร็วแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีบุคลากรที่มีประสิทธิภาพในการส่งสารซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ปฏิบัติการ จนก่อให้เกิดอิทธิพลต่อประชาคมติดต่อวงการเมืองและรัฐบาล อีกประการหนึ่งที่ทำให้หนังสือพิมพ์เป็นสื่อมวลชนที่ทรงพลังและมีอิทธิพลต่อประชาคมมากกว่าสื่อมวลชนแขนงอื่นๆคือจำนวนของผู้รับสารที่มากมายไม่ยิ่งหย่อนกว่าสื่อมวลชนแขนงอื่นๆ แต่สิ่งที่หนังสือพิมพ์ได้เปรียบคือเมื่อคิดในอัตราเฉลี่ยแล้วผู้รับสารหนังสือพิมพ์จะเป็นผู้ที่มีการศึกษาดีพอสมควรจึงสามารถเข้าใจสารที่หนังสือพิมพ์ส่งไปอย่างมีประสิทธิภาพ และ

บุคคลเหล่านั้นจะกระตุ้นเราให้มีการนำประชาตติเกี่ยวกับปัญหาต่างๆที่มีผลกระทบต่อการเมือง การปกครอง หรือด้านอื่นๆไปปฏิบัติแก้ไขให้ถูกต้องกับความต้องการของเจ้าของประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นคำกว้างและมีความหมายหลายประเด็น และมีนักเขียนหลายท่านได้ให้ความหมายไว้คล้ายกัน

Broom และ Selzick (1965) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ประเพณี และความชำนาญที่คนเราได้มาในฐานะเป็นสมาชิกในสังคม

Bierstedt, Meehan, Samuelson (1964) กล่าวว่าวัฒนธรรมคือส่วนทั้งหมดอันซับซ้อนประกอบด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เขาคิดและทำในฐานะสมาชิกในสังคม

หากแต่ในที่นี้ของสรุปได้ว่า " วัฒนธรรม " หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น หรือกำหนดความรู้และประสบการณ์ หรือการยอมรับเข้ามาเพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม มีการสืบทอดเลือกสรร ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขและกาลเวลาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ก่อให้เกิดแบบแผนในความคิดและการกระทำที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน และสืบทอด ต่อมาเพื่อเป็นวิถีชีวิตโดยส่วนรวมด้วยความราบรื่น (ประกายรัตน์ ศรีสอ้าน ,2534:775)

ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของสังคมอันทำให้สังคมมีลักษณะแตกต่างจากสังคมอื่นๆนั้นเรียกว่า " เอกลักษณ์ "

วีระ บำรุงรักษ์(2529:6)ได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมไทยและเอกลักษณ์ ของสังคมไทยว่า วัฒนธรรมไทย คือ สิ่งที่หล่อหลอมขึ้นในสังคมไทย สมาชิกในสังคมมีลักษณะความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์รวมทั้งอุดมคติร่วมกัน สำหรับเอกลักษณ์ที่โดดเด่นชัด หรือพิเศษของสมาชิกหรือพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมกับพฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มอื่นๆ เอกลักษณ์ของสังคมไทยนั้นได้แก่ ความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การรู้จักอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ประโยชน์และความรักอิสระเสรี

ความสำคัญของวัฒนธรรมไทย

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตร่วมกัน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันว่า วัฒนธรรมไทยมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างไรเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน และดำเนินชีวิตในวิถีทางที่สามารถนำคุณค่าของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นแล้วมาใช้ประโยชน์ต่อทั้งระดับหมู่คณะหรือกลุ่มตัวอย่าง โดยมีความสำคัญได้แก่

1. สร้างเอกลักษณ์ของหมู่คณะ วัฒนธรรมไทยเป็นเครื่องหล่อหลอมจิตใจคนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีวัฒนธรรมสะสมเป็นเวลาหลายร้อยปีที่เป็นสิ่งช่วยหล่อหลอมให้คนในชาติมีลักษณะเฉพาะหรือความเป็นเอกลักษณ์ไทยอันแตกต่างจากวัฒนธรรมชาติอื่นๆ ซึ่งเอกลักษณ์สังคมไทยโดยส่วนรวม ได้แก่ ลักษณะของความเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ นอกจากนี้เอกลักษณ์อันเป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมกลุ่มย่อยในชาติ เช่น เอกลักษณ์ของชาวไทยอีสาน
2. สร้างศักดิ์ศรีของหมู่คณะ วัฒนธรรมไทยเกิดการสร้างสมถ้ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ย่อมทำให้คนในชาติไทยเกิดความหวงแหนและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดงามและยอมรับกันในสายตาของชนชาติอื่นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกมีศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจในชาติของตน
3. สร้างความมั่นคงในหมู่คณะ วัฒนธรรมของหมู่คณะที่สืบทอดมาเป็นเวลานานและถ่ายทอดปลูกฝังให้สมาชิกรุ่นต่อมา เป็นการเชื่อมโยงจิตใจในสังคมนั้น ย่อมแสดงถึงความสำนึกในชาติและวัฒนธรรมของตนรวมทั้งสร้างผูกพันระหว่างคนในสังคมทำให้เกิดความมั่นคงในหมู่คณะ
4. สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ วัฒนธรรมเป็นแบบแผนซึ่งสมาชิกในสังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ทำให้สังคมมีระเบียบแบบแผน ความขัดแย้งต่างๆ น้อยลงและเกิดความสามัคคีสังคมไทยเป็นสังคมที่มีส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ รวมทั้งเป็นสังคมที่ยึดมั่นในสถาบันพระมหากษัตริย์ ทั้งศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวคนในชาติ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ร่วมกัน ทำให้การแทรกแซงด้วยลัทธิและความเชื่อก่อให้เกิดความแตกแยกเป็นไปได้ยาก

ลักษณะของวัฒนธรรม

ทิวส์สุดา นัยทรัพย์ (2535: 5-7) ได้กล่าวถึงลักษณะของวัฒนธรรมไว้ดังนี้คือ

1. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ มิใช่เกิดขึ้นเองโดยปราศจากการเรียนรู้มาก่อน เนื่องจากมนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะพฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดจากสัญชาตญาณ ส่วนมนุษย์มีสมองที่มีคุณภาพ จึงรู้จักคิด สามารถถ่ายทอดและเรียนรู้สิ่งต่างๆจากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มบุคคลนั้นเป็นสมาชิก เพราะฉะนั้นการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นผลของการเรียนรู้และการถ่ายทอดของมนุษย์โดยใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนมายังคนรุ่นหลังๆดำเนินต่อกันมาไม่ขาดสาย ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม ถ้าปราศจากภาษา วัฒนธรรมจะไม่มี การถ่ายทอดหรือเพิ่มพูนขึ้นและคนก็จะมีสภาพไม่แตกต่างจากสัตว์ เพราะภาษาทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์

3. เป็นวิถีของชีวิตมนุษย์หรือเป็นแบบของการดำรงชีวิต การที่คนไทย คนอเมริกัน คนญี่ปุ่นหรือชาติอื่นๆมีความแตกต่างกัน และมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ทำให้เราสามารถจำแนกวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งออกจากสังคมหนึ่ง โดยไม่ถือว่าวัฒนธรรมของใคร สูงต่ำล้าหลัง หรือป่าเถื่อนกว่าของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เพราะวัฒนธรรมของแต่ละสังคมได้ดำเนินสืบเนื่องกันมา และมีการแสดงออกให้เห็นโดยแจ่มชัด แตกต่างกันไป

4. เป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น เดิมชาวไทยมีความคิดว่าผู้หญิงควรอยู่บ้านเลี้ยงลูกดูแลบ้านเรือน ปัจจุบันเราจะเห็นหญิงออกทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับชายมากขึ้นซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีคนที่มีความคิดแบบเก่าๆคัดค้านกันบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของสังคมที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนาที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเหมือนหมดทุกคน เรียกว่า Culture lag ซึ่งถ้าเราเข้าใจถึงข้อขัดกันนี้ได้ก็จะเป็นแนวทางในการช่วยสร้างวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่มาก

ประเภทของวัฒนธรรม

Ogburn (1950) ได้แบ่งวัฒนธรรม ออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (material culture) ซึ่งได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่างๆ ที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ได้แก่

- ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค
- เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ช้อน ส้อม ตะเกียบ จอบ เสียม ขวาน มีด
- สิ่งก่อสร้าง เช่น บ้านเรือน ปราสาทราชวัง ดึก โบสถ์ สะพาน ถนนหนทาง ฯลฯ
- ยานพาหนะ เช่น เรือ รถ เครื่องบิน ดาวเทียม โทรศัพท์ ฯลฯ
- งานศิลปะ เช่น ภาพวาด รูปปั้น ดนตรี วรรณคดี ละคร ภาพยนตร์ ฯลฯ

รวมทั้งภาษา เครื่องแต่งกาย โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (non-material culture) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิด ประเพณี การปฏิบัติสืบต่อกันมา และเป็นยอมรับในชนกลุ่มของตนว่าเป็นสิ่งดีงาม เหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ความสนใจ ทักษะคติ ความรู้ ความสามารถ ซึ่งเป็นนามธรรม (abstract) ที่มองเห็นไม่ได้

สำหรับวัฒนธรรมทั้ง 2 ประเภทนี้เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องในวิถีชีวิตแยกจากกันไม่ได้ บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมทั้งทางวัตถุและจิตใจไว้ และสืบทอดกันมา ซึ่งสังคมที่จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างราบรื่น ควรจะเป็นการที่สังคมนั้นมีความเจริญทั้งในทางวัตถุ(รูปธรรม) และควบคู่ไปกับการเจริญทางจิตใจ (นามธรรม)

วัฒนธรรมกับการเสริมสร้างสังคมไทย

สำหรับวัฒนธรรมนั้นหากมองโดยผิวเผินอาจจะไปกันไม่ได้กับการบริหารการปกครอง แต่หากมองให้ซึ่งการทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมเป็นการทำความเข้าใจเรื่องวิถีชีวิตของคน ของประเทศชาติ และของมนุษยชาติทั้งหมด ดังนั้นนักปกครองจึงต้องเข้าใจในความหมายของวัฒนธรรม เพื่อจะได้สามารถนำไปพัฒนาให้ประชาชนในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดี

คนส่วนใหญ่เข้าใจวัฒนธรรมในความหมายของการบันเทิง ร้องรำทำเพลง หรือวรรณคดี และพยายามจะรักษาไว้ แท้จริงแล้วเรื่องเหล่านี้เป็นเพียงเลี้ยวเล็กๆเลี้ยวเดียวของวัฒนธรรมในความหมายที่ตกลงกันเป็นสากลที่ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตอันเป็นผลจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์

กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม อันมีระยะเวลาอันยาวนานประกอบกับมนุษย์มีความคิดสร้างสรรค์จึงเกิดวัฒนธรรมขึ้นทั้งในทางเสริมสร้างและทำลาย แต่การสร้างสรรค์และทำลายก็เป็นสิ่งที่อยู่คู่กันมาโดยตลอด การสร้างจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่มีการทำลาย(เอกวิทย์ ณ ถลาง ,2534 :120) เช่น ต้องมีการขุดดิน ต้องเลื่อยไม้ ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงก่อเกิดขึ้นในพฤติกรรมสองรูปแบบคือการสร้างสรรค์ กับการทำลาย หากการสร้างมีมากกว่าการทำลายก็เรียกว่า วัฒนธรรมสร้างสรรค์วิถีชีวิตของมนุษย์ได้แก่ การทำมาหากิน เช่น คนไทยเคยอยู่ในสังคมเกษตร และกำลังแปรเปลี่ยนอยู่ในสังคมอุตสาหกรรมผ่านเลยไปถึงสังคมข่าวสาร มีการปรับตัวปรับวัฒนธรรมตลอดมา จึงมีลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมในความหมายของวิถีชีวิตคือ ไม่หยุดนิ่ง ทุกอย่างเคลื่อนไปตามกฎอนิจจังของสังคมไม่เคยมีสังคมใดหยุดนิ่งอยู่ได้ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย สังคมทุกสังคมจะมีพลวัต ซึ่งเปลี่ยนแปลงพัฒนาอยู่เป็นนิจ สังคมไทยในปัจจุบันกล่าวว่า มีพลวัตสูงเหมือนสังคมทั้งหลายในโลก

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมในอดีตนั้นเป็นไปอย่างเชื่องช้า ทำให้คนมีเวลาดั้งตัวในการปรับวิถีชีวิตดั้งเดิมตั้งแต่การทำมาหากิน ภาษา ความเชื่อ ประเพณีค่านิยม ระบบการปกครองให้เหมาะสมกับความจำเป็นใหม่ได้ แต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน วิทยาการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทำให้วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มีอิทธิพลอย่างมาก ระบบเศรษฐกิจของทุนนิยมเสรีแผ่กระจายไปทั่วโลก ควบคู่ไปกับสังคมนิยม เกิดการแข่งขันระหว่างสองค่ายนี้ มีการเร่งระดมความคิดเพื่อพิสูจน์ว่าใครเก่งกว่า มีการแสดงอำนาจอิทธิฤทธิ์ของระบบเศรษฐกิจ กระแสวัฒนธรรม กระแสวิชาความรู้ที่หลั่งไหลเข้ามา เพื่อจะได้ ออกรุดไปกับโลก หากแต่ประเทศไทยเราเป็นประเทศเปิดจึงรับกระแสความเจริญต่างๆเข้ามาอย่างรวดเร็ว จนไม่มีเวลาพินิจพิเคราะห์ให้ถี่ถ้วน จนเกิดการปรับเปลี่ยนที่อาจนำไปสู่ความผิดพลาดและสับสนได้ ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในภาคอีสานซึ่งผู้คนมีวิถีชีวิตยึดมั่นในพระพุทธศาสนาขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข จนกระทั่งจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้วยคำขวัญที่ว่างานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข คือวิถีชีวิตของคนที่เคยมีกินมีใช้อย่างปกติสุขต้องเปลี่ยนแปลงเป็นเศรษฐกิจแบบเงินตรา ซึ่งการเปลี่ยนแบบฉับพลันเช่นนี้ผลที่ตามมาไม่มีผู้นำคนใดเคยคาดคิด เพราะแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรชาวบ้านก็ยังเป็นหนี้เป็นสินอยู่เหมือนเดิม จะเห็นว่าการพัฒนาประเทศในภาคชนบทไม่ประสบความสำเร็จเพราะนักปกครองมีการเร่งรัดอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่คำนึงถึงผล

กระทบที่จะตามมาว่าใครจะเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะไม่มีการคิดอย่างลึกซึ้งและรอบคอบ

ฉะนั้น วัฒนธรรมที่นำไปใช้ควบคู่กับการบริหารการเมือง เศรษฐกิจนั้นจะเป็นไปในกรอบของพุทธศาสนา คือทำให้คนละชั่ว ประพฤติดี จิตใจผ่องใส ทำให้คนมีความเห็นแก่ตัวน้อยลง ซึ่งหลักตรงนี้แท้ที่จริงก็คือ ภูมิปัญญาของประเทศไทยนั่นเอง โดยจะต้องนำมาประยุกต์เข้ากับการบริหารบ้านเมืองในการพัฒนาประเทศ อันเป็นหน้าที่สำคัญของนักบริหารที่จะต้องปรับให้ชาวบ้านและหน่วยงานของรัฐร่วมมือกันไปด้วยดี มีสติยับยั้ง มีพุทธธรรมเป็นเครื่องกำหนดจิตใจแล้วจะสามารถเสริมสร้างให้สังคมไทยดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและประสบความสำเร็จ

ปัญหาทางวัฒนธรรม

มีคำกล่าวว่า ปัจจุบันนี้ วัฒนธรรมทางวัตถุเจริญ แต่วัฒนธรรมทางจิตใจเสื่อมลง ค่านิยมของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อม คนส่วนใหญ่ถือว่าเงินและวัตถุเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ได้มาซึ่งอำนาจ ตำแหน่ง ความมีหน้ามีตา และความเคารพ ฯลฯ ดังนั้นคนมีเงินมีฐานะจึงได้รับการยกย่องจากสังคมซึ่งนิยมวัตถุ

ความเจริญทางวัตถุเป็นสิ่งที่มองเห็นได้ด้วยตาและรู้สึกได้ด้วยใจว่า วัตถุสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อความสะดวกในการดำรงชีวิตได้วิวัฒนาการมาตามลำดับ เช่น กระท่อม บ้าน ตึก อพาร์ทเมนต์ คอมพิวเตอร์ เทนเนสส์ เป็นต้น อีกทั้งเครื่องอำนวยความสะดวกมีเพิ่มมากขึ้น เช่น เตาไฟฟ้า เครื่องซักผ้า เครื่องบิน โทรทัศน์ ดาวเทียม ฯลฯ อย่างไรก็ตามแม้ว่าการพัฒนาความเจริญทางด้านวัตถุนี้จะถือว่าเป็นความก้าวหน้าทางวัฒนธรรมได้ในด้านหนึ่ง แต่หากการพัฒนาทางด้านจิตใจหรือจิตวิญญาณให้ก้าวหน้าทันกับทางวัตถุอย่างไม่สมดุลกัน ก็จะส่งผลทำให้เกิดปัญหาที่ตามมา เช่น

1. คนส่วนใหญ่นิยมวัตถุ หลงใหลวัตถุ จิตใจก็คอยแต่จะละโมภโลภมาก ด้วยความเข้าใจว่า การมีวัตถุสิ่งของเครื่องใช้มากๆ เป็นเครื่องวัดเกียรติยศ ศักดิ์ศรี ภูมิรัฐ สังคมยอมรับและเป็นที่น่าภาคภูมิใจในสังคม

2.สังคมไทยปัจจุบันเต็มไปด้วยคนเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทั้งนี้เพราะต่างคนต่างหาผลประโยชน์ให้ตนเองมากที่สุด เท่าที่จะมากได้ เมื่อเกิดความขัดแย้งกันขึ้นต่างฝ่ายต่างแก่งแย่งต่อสู้แข่งขันกันจนไม่รู้ว่าจะไร้อะไรบ้าง บางคนถือว่าสิ่งที่ตนได้ประโยชน์เป็นความดี ถ้าเสียประโยชน์ก็ถือว่าสิ่งนั้นไม่ดี

3.เกิดปัญหาทางด้านศีลธรรมและจริยธรรมของสังคม กล่าวคือ คนมีเงินในปัจจุบันนิยมสร้างโรงแรม โรงภาพยนตร์ โมเต็ล สถานอบอาบหนาว มีแหล่งอบายมุขอยู่ทั่วไปทุกแห่ง เป็นการแสวงหากำไรทางด้านวัตถุ และนิยมนับถือว่า เงินคือพระเจ้า ทำให้เกิดปัญหาการลักขโมย จี้ปล้น ทุจริต คอรัปชั่น เฮอร์ดเอนเปรียบกันมากขึ้น

4.การพัฒนาวัฒนธรรมทางวัตถุไปในด้านเดียว ทำให้เกิดปัญหาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ ปัญหายาเสพติด ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาแหล่งสลัม ปัญหาโสเภณี ปัญหาอาชญากรรมประเภทต่างๆ ปัญหาคนชนบทไหลสู่ตัวเมือง ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

ถ้าจะมองว่าสังคมไทยขณะนี้เกิดปัญหาดังกล่าวข้างต้นเราก็พอจะคาดคะเนได้ว่า จิตใจของคนเริ่มเสื่อมลงอย่างไร ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1.สมัยโบราณ คนไทยมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ช่วยกันยามตกทุกข์ได้ยาก ปัจจุบันคนอยู่ติดกันยังไม่รู้จักกัน ต่างคนต่างอยู่ ตัวใครตัวมัน ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในเมืองหลวงและกำลังแผ่ขยายไปในชนบท

2.ความสัมพันธ์ของพ่อแม่ลูกในครอบครัว ผูกพันกันไว้ด้วยวัตถุ สมัยโบราณท่านสอนให้รู้จักหน้าที่ของตน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ครูกับศิษย์ สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชา หรือนายจ้างกับลูกจ้างและระหว่างสมณะกับประชาชน ต่างผูกพันกันด้วยสังคหวัตถุ 4 (ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตา)

3.ทุกคนต้องทำงานแข่งกับเวลา แข่งกับค่าครองชีพที่สูงขึ้น สภาพจิตใจจึงเคร่งเครียดตลอดเวลาไม่มีเวลาให้ตนเองหรือครอบครัว ความเมตตากรุณาที่มีต่อกันจึงเสื่อมคลายลง สิ่งสุนทรีย์ที่มีในอดีตถูกละเลยไปโดยปริยาย

4.คนชาติที่พึงทางใจ จึงแสวงหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าพ่อ เจ้าแม่ หมอดู พระ เครื่องรางของขลังเพราะคิดว่าจะบรรเทาความทุกข์ทางใจได้บ้าง ความเชื่อตลอดจนประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างก็เปลี่ยนแปลงตามค่านิยมของคนในสังคม

ดังนั้นประเทศที่เจริญทางวัตถุ ควรจะมีการพัฒนาศาสนาควบคู่กันไปด้วย เพราะวัตถุเปรียบเหมือนร่างกายศาสนาเปรียบเหมือนจิตใจ ร่างกายกับจิตใจควรจะต้องพัฒนาควบคู่กันไป จึงจะเจริญเติบโตได้อย่างสัดส่วนพร้อมที่จะนำพาประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างมั่นคงตลอดกาล

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมไทยนั้น สุมณ อยู่สิน (2527) ทำการศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารและการผสมผสานกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมไทย:ศึกษาเฉพาะชาวจีนในเทศบาล เชียงใหม่ พบว่า การเปิดรับสื่อมวลชนซึ่งได้แก่หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์ ทำให้กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยที่แตกต่างกัน โดยวิทยุกับภาพยนตร์ส่งผลต่อการใช้ภาษาไทยให้เป็นภาษาพูดในชีวิตประจำวันมากขึ้น แต่ในเรื่องการยึดถือประเพณีไทยไม่พบว่าสื่อมวลชนสามารถทำให้กลุ่มตัวอย่างเปลี่ยนไปยึดประเพณีไทยหรือจีนได้ รวมทั้งจำนวนการเปิดรับสื่อมวลชนไม่มีผลต่อการผสมผสานทางวัฒนธรรม

แนวความคิดเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา

วนิดา ไกรฤกษ์ (2529:76) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาว่าเป็นการศึกษาพฤติกรรมของผู้ส่งสาร(Source)ว่าผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมาย ค่านิยม ทัศนคติอย่างไร การวิเคราะห์เนื้อหาจะช่วยให้สามารถศึกษาบุคคลจากเนื้อหาที่เขาแต่งขึ้นได้ และไม่เพียงแต่จะใช้การวิเคราะห์เนื้อหาอธิบายผู้ส่งสารเท่านั้น แต่สามารถนาระเบียบวิธีวิจัยของการวิเคราะห์เนื้อหามาใช้อธิบายหรือทำนายผู้รับสาร(Receiver)ได้เนื่องจากการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถอธิบายได้ด้วยกระบวนการของการสื่อสาร (Communication process) ซึ่งประกอบด้วยผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทาง(Channal) ผู้รับสาร (Receiver) และการวิเคราะห์ยังสามารถเกี่ยวพันกับการศึกษาพฤติกรรม

ของการสื่อสารได้ เช่น ศึกษาวิธีการเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ เป็นต้น การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร รวมทั้งการวิเคราะห์และทำนายและปฏิบัติการตอบกลับ(Feedback) ของผู้รับสารได้อีกด้วย (Budd,Throp,Donohew,1967 :2-3).

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหานั้นได้มีผู้นิยามความหมายไว้ ดังนี้

เบเรลสัน (Berelson,1971) กล่าวว่า "ในกระบวนการสื่อสาร สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือเนื้อหาที่สื่อสารซึ่งเป็นการบอกว่า "อะไร" เมื่อกกล่าวถึงเนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวันโดยทั่วไป จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับเสนอเรื่องราวต่างๆหลายเรื่องให้แก่ผู้อ่าน ดังนั้นการที่ผู้วิจัยทราบหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับบอกอะไรๆ เกี่ยวกับเรื่องใดบ้างและเสนออย่างไร จึงต้องทำการศึกษาที่เนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันแต่ละฉบับ ซึ่งการศึกษาเนื้อหาของหนังสือพิมพ์เหล่านี้ก็จะทำได้โดยระเบียบวิธีวิจัยแบบวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งเป็นเทคนิควิธีวิจัยสำหรับพรรณนาเนื้อหาการสื่อสารที่ปรากฏอย่างเป็นวัตถุวิสัย เป็นระบบ และเป็นปริมาณ

เจนิส (Janis, 1971) ให้คำนิยามของการวิเคราะห์เนื้อหาว่าเป็นเทคนิคใดๆก็ตามที่มีลักษณะเป็นไปเพื่อสำหรับการแบ่งกลุ่ม (Classification) ของสัญลักษณ์(Sign-vehicles) และขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจ(Judgements)ของนักวิเคราะห์หรือกลุ่มนักวิเคราะห์ที่จัดแบ่งประเภท (Categories) ของสัญลักษณ์โดยมีฐานจากหลักเกณฑ์ที่สร้างขึ้นเพื่อวิเคราะห์สามารถตัดสินออกมาอย่างเชิงวิทยาศาสตร์(Scientific observer)

คาร์นี (Carney, 1972) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหานั้นเป็นเทคนิคการอนุมานโดยอธิบายลักษณะเจาะจงของข่าวสารอย่างเป็นวัตถุวิสัย และเป็นระบบ และดับเบิลยู อี คลาสัน (W.E.Clason) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า การวิเคราะห์เนื้อหานอกจากจะใช้สำหรับการพรรณนาเนื้อหาอย่างเป็นวัตถุวิสัย เป็นระบบ เป็นปริมาณแล้วยังต้องเป็นที่ปรากฏชัดอีกด้วย

แดเนียลสัน (Danielson, 1993) เห็นได้ว่า จากความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา จะมีคำสำคัญคือ วัตถุวิสัย เป็นระบบ เป็นปริมาณ และที่ปรากฏชัด ได้นำคำสำคัญๆของการวิเคราะห์เนื้อหา มาอธิบายดังนี้

วัตถุวิสัย หมายถึง กลุ่มที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่อาจอธิบายอย่างกระชับ ซึ่งคนต่างกลุ่มสามารถวิเคราะห์เนื้อหาประเภทเดียวกันโดยใช้ค่าจำกัดความเหล่านี้ และได้ผลออกมาเหมือนกัน

ถ้าการวิเคราะห์เป็นแบบอัตวิสัย แทนที่จะเป็นแบบวัตถุวิสัยแต่ละคนก็จะมี การวิเคราะห์เนื้อหาของ เขาเอง ดังนั้นวิธีการที่เป็นวัตถุวิสัย ผลที่ได้จะขึ้นอยู่กับระเบียบการมีใช้ขึ้นอยู่กับผู้วิเคราะห์

เป็นระบบ หมายถึง การคัดเลือกเนื้อหาที่จะทำการวิเคราะห์ จำเป็นต้องไม่มีอคติ ไม่มี การกะเกณฑ์ล่วงหน้าหรืออีกนัยหนึ่งผู้วิเคราะห์ไม่สามารถเลือกที่จะตรวจสอบ เฉพาะบางประการใน เนื้อหาที่เหมาะสม หรือสอดคล้องกับสมมุติฐานโดยไม่สนใจ ประเด็นอื่นๆ ความหมายของการเป็น ระบบนี้ทำให้เห็นชัดว่า การวิเคราะห์เนื้อหาไม่ใช่เรื่องการโต้แย้งในข้อมูลที่มือคิตแต่เป็นเรื่องของการ พิสูจน์เฉพาะจุดหรือวิธีการที่เป็นระบบ ประการแรกหมายถึง การนำระเบียบการชุดเดียวกันนี้มาใช้กับ เนื้อหาทั้งหมดที่นำมาวิเคราะห์ ประการที่ 2 หมายถึง การกำหนดกลุ่มจะใช้ในการวิเคราะห์ เพื่อว่า เนื้อหาที่อยู่ในประเด็นทั้งหมดจะได้รับการวิเคราะห์ ประการสุดท้าย หมายถึง การวิเคราะห์ได้รับการ ออกแบบเพื่อเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัย

เป็นปริมาณ หมายถึง การเสนอผลของการวิเคราะห์ในรูปของตัวเลข เป็นการกระจาย ความถี่ และจำนวนร้อยละ ในรูปแบบต่างๆ การเสนอด้วยวิธีนี้ช่วยให้เห็นได้ชัดว่าส่วนใดถูกต้องหรือ ผิดพลาด โดยอาศัยภาษาทางคณิตศาสตร์เข้าช่วย

ที่ปรากฏชัด หมายถึง เนื้อหาจะต้องได้รับการลงรหัสในขณะปรากฏ

เกษม ศิริสัมพันธ์ (2507:2) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นวิธีการวิจัยสื่อสารมวลชน ชนิดหนึ่ง วิธีการมุ่งเฉพาะถึงเนื้อหาสื่อมวลชนจะเป็นหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อตรวจสอบเปรียบเทียบข้อมูลเพื่อแสดงแนวโน้มของการสื่อสารมวลชน

อุทุมพร จามรมาน (2531:25) สรุปการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็นวิธีการเฉพาะที่มี กระบวนการที่เป็นระบบ มีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์เนื้อหา หนังสือพิมพ์ โฆษณา วรรณคดี ฯลฯ ซึ่งมีตัวอย่างการวิเคราะห์เนื้อหาเช่น การวิเคราะห์บทบรรณาธิการ การ วิเคราะห์รายงานข่าวซึ่งการวิเคราะห์เนื้อหานั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ ให้ชัดเจนว่าต้องการอะไร เพื่ออะไร ผลการวิเคราะห์เนื้อหาต้องได้รับการตรวจสอบทั้งในแง่ความเที่ยง และความตรง

หน่วยของการวิเคราะห์เนื้อหา(The Unit of Content Analysis)

หน่วยของการวิเคราะห์เนื้อหาจะช่วยให้การวิเคราะห์เนื้อหาสามารถอธิบายได้ในเชิงปริมาณ ซึ่งแบ่งออกเป็น

ก. หน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่ง เคอริงเจอร์ (Kerlinger, 1972) ได้อธิบายถึงหน่วยสำคัญไว้ 5 หน่วยคือ

1. การใช้คำ (Word) เป็นหน่วยที่เล็กที่สุดที่ใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งคำอาจจะระบุหมายถึงกลุ่มคำหรือบางครั้งเรียกหน่วยสัญลักษณ์ (unit of symbol) หรืออาจจะใช้ถ้อยคำ

2. แนวคิดหลัก (Theme) เป็นหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหาที่ใหญ่กว่าคำ แนวคิดหลักนี้อาจจะปรากฏอยู่ในประโยคข้อความ อาจอยู่ในประโยคเดียวหรือประโยครวม ที่แสดงแนวความคิดหลัก 1 แนวคิดในการวิเคราะห์ การใช้แนวคิดหลักนี้นับว่าเป็นหน่วยที่มีประโยชน์สูงสุดในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาผลกระทบของการสื่อสารมวลชนต่อสาธารณชน

3. คุณลักษณะ (Character) เป็นการกำหนดหน่วย โดยพิจารณาจากคุณลักษณะที่ปรากฏ เช่น ในบทละคร เรื่องราว การตัดสินใจพิจารณาลงรหัสของหน่วยนี้จำเป็นต้องพิจารณาทั้งเรื่องจึงสามารถแยกแยะคุณสมบัติออกมาได้ เช่นการแยกแยะคุณสมบัติด้านการศึกษา สถานภาพทางการเงิน ศาสนา เชื้อชาติ เป็นต้น

4. รายการเรื่อง (Items) เป็นหน่วยที่ใช้บ่อยที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา รายการเรื่องของสื่อต่างกันจะต่างกัน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร บทความ สุนทรพจน์ รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ จดหมาย รายการเป็นการจัดเรื่องอย่างกว้างๆ โดยการวิเคราะห์เรื่องทั้งหมดและภายในรายการแต่ละเรื่องยังสามารถจัดแบ่งแยกออกไปได้อีก เช่นข่าว สามารถจัดเป็นกลุ่มเนื้อหาข่าวเรื่องได้อีก เช่นข่าวภายในประเทศ ข่าวต่างประเทศ ข่าวเศรษฐกิจ ฯลฯ

5. การวัดเนื้อที่และเวลา (Space and time) เป็นการวิเคราะห์ที่ใช้วัดลักษณะทางกายภาพของงานสื่อสาร ความกว้างของคอลัมน์ จำนวนหน้า ความยาวของบรรทัด อาจวัดเป็นนาที่สำหรับรายการวิทยุ และวัดเป็นคอลัมน์นิ้วสำหรับหนังสือพิมพ์ ซึ่งการวิเคราะห์เนื้อหาสามารถใช้หน่วยการวิเคราะห์หลายๆประเภทรวมกันตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการศึกษานั้นๆ

ข. หน่วยในการระบุจำนวน (The Unit of Enumeration) ได้แก่

1. เนื้อที่ (space) คือการวัดเนื้อหาด้วยจำนวนคือคอลัมน์นิ้ว คอลัมน์เซ็นติเมตร หน้าบรรทัด ย่อหน้า
2. การปรากฏ (Appearance) เป็นการนับคุณสมบัติของเนื้อหาของสารที่ต้องการ การนับจะนับการปรากฏของเนื้อหาว่าปรากฏหรือไม่ปรากฏ
3. ความถี่ (Frequency) เป็นวิธีการที่ใช้มากที่สุดในการวิเคราะห์เนื้อหา เช่น การนับความถี่ในการใช้คำหนึ่งๆ เป็นต้น
4. ความเข้ม (Intensity) เป็นหน่วยในการระบุจำนวนที่ใช้ในการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมและทัศนคติที่ปรากฏในเนื้อหาของสาร แล้วจัดทำเป็นสเกล เรียงลำดับข้อความที่แสดงความเข้มในเรื่องค่านิยมและทัศนคติในเรื่องที่มีแนวคิดหลักเดียวกัน แต่มีการใช้คำ และส่วนประกอบของประโยคแตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นตัวชี้ความเข้มที่แตกต่างกัน

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2523 :133-134) ได้สรุปขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาหลังจากที่ได้ทำความเข้าใจกับปัญหาที่จะศึกษา และกำหนดสมมุติฐานไว้ดังนี้คือ

1. ศึกษางานที่ต้องการวิเคราะห์ในขั้นต้น กำหนดหรือสร้างกลุ่มเพื่อการวิเคราะห์ และหาตัวชี้ (Indicators) ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่มการวิเคราะห์และเหมาะกับเนื้อหา
2. กำหนดกลุ่มที่จะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เช่น ถ้าต้องการศึกษารูปแบบของการนำเสนอเนื้อหาจะวิเคราะห์ได้ตามกลุ่มต่อไปนี้คือ รูปแบบและประเภทของงาน งานสื่อสาร รูปแบบของข้อความ และกลุ่มที่เกี่ยวกับอารมณ์
3. กำหนดตัวชี้สำหรับแต่ละกลุ่ม จากกลุ่มกว้างๆที่จะวิเคราะห์ ผู้วิจัยจะหาตัวชี้เป็นเครื่องชี้ว่าจะวิเคราะห์อะไร โดยผู้วิจัยต้องให้คำจำกัดความตัวชี้ที่กำหนดขึ้น ในการกำหนดกลุ่มและกำหนดตัวชี้ขึ้นตอนนี้อาจจะสลับกันได้บางครั้ง ผู้วิจัยอาจจะสร้างตัวชี้ก่อนและหลังจากนั้นก็นำไปสร้างกลุ่มการวิเคราะห์
4. กำหนดหน่วยที่ใช้ในการวิเคราะห์ หน่วยของการวิเคราะห์ได้แก่ คำ ประโยค ตัวละคร รายการ การวัดเนื้อที่-เวลา

5.วิเคราะห์เนื้อหา โดยการเปรียบเทียบ หน่วยของการวิเคราะห์ให้ตรงกับตรรกะและกลุ่มเนื้อหาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยจะทำการแจกแจงความถี่โดยการชั่งตวงคณน และนำผลมาวิเคราะห์ในเชิงปริมาณโดยหาค่าร้อยละ

โกวิท ประวาลพุกษ์ (2525) ได้เสนอขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหาสรุปได้ดังนี้

- 1.กำหนดเอกสารที่จะทำการวิเคราะห์ เช่น เล่มใด เรื่องใด
- 2.กำหนดจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์
- 3.กำหนดใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานหรือเกณฑ์ในการวิเคราะห์
- 4.ทดลองใช้เกณฑ์ที่จัดทำขึ้นในข้อ 3 แล้วตรวจสอบหาความเชื่อมั่น
- 5.ดำเนินการวิเคราะห์ตามเกณฑ์ โดยใช้เครื่องมือในการวิเคราะห์ โดยการแจกแจงซึ่งอาจทำทั้งเล่มหรือเลือกสุ่มก็ได้
- 6.เมื่อวิเคราะห์ได้แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์ แล้วดำเนินการเขียนรายงานต่อไป

ประโยชน์ของการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถใช้ประโยชน์ในการศึกษาแนวโน้มของเนื้อหาไม่ว่าจะเป็นสาขาวิชาใดก็ตาม สามารถอธิบายถึงพัฒนาการของสาขาวิชาต่างๆสะท้อนให้เห็นขอบเขตและลักษณะของเนื้อหาในแต่ละช่วงเวลา และสามารถช่วยในการปรับปรุงเนื้อหาให้ตรงกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม การวิจัยด้วยการวิเคราะห์เนื้อหานั้น มีข้อที่แตกต่างจากการวิจัยประเภทอื่นอยู่หลายประการได้แก่

1.การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิคการวิจัยอย่างหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดสภาวะที่ผู้ได้รับการวิจัยไม่รู้ตัว ทำให้เกิดความเป็นธรรมชาติของข้อมูลที่ได้รับเป็นผลมาจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่ศึกษาจากสาร

2.การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถนำมาใช้ได้กับข้อมูลที่ไม่มีโครงสร้างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับเทคนิคการวิจัยอื่น เช่น การออกแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการวางแผนคำตอบให้กับผู้ตอบ ในขณะที่การวิเคราะห์เนื้อหานั้นผู้วิจัยต้องสนใจข้อมูลทุกอย่างที่ส่งมาจากผู้

ส่งสาร ซึ่งอาจประกอบด้วยภาษา เหตุผล จะไม่มีลักษณะของข้อมูลที่ถูกกำหนดโครงสร้างข้อมูลมาก่อนแล้ว

3.การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นวิธีการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายของข้อมูลตลอดจนกระบวนการทำให้ข้อมูลอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งการวิจัยด้วยเทคนิคอื่นๆ ไม่สนใจในเรื่องของการใช้ภาษา การใช้ถ้อยคำในการตอบ และไม่มีการนำเอาคำตอบดังกล่าวมาทำให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์

4.การวิเคราะห์เนื้อหา สามารถใช้ได้กับข้อมูลที่มีความกว้างมาก ขณะที่การวิจัยแบบอื่น จะทำการศึกษาได้ในวงแคบ เช่น ศึกษาเฉพาะกรณี แต่เป็นการศึกษาแบบลึก

สำหรับงานวิจัยที่ทำการวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์เนื้อหา มีดังต่อไปนี้

บุญรับ คักดีมณี (2524) ทำการวิเคราะห์ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย 12 ฉบับ ที่ตีพิมพ์ในกรุงเทพมหานคร ในช่วงเดือนพฤษภาคม -ตุลาคม 2522 พบว่าหนังสือพิมพ์ข่าวพาณิชย์ เสนอข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมในปริมาณสูงที่สุด และหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ เสนอในปริมาณน้อยที่สุด เนื้อหาที่หนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่นำเสนอเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมคือ ข่าวสารด้าน วัตถุประสงค์ นโยบายด้านสิ่งแวดล้อม อากาศและน้ำมากที่สุด ส่วนที่หนังสือพิมพ์เสนอน้อยคือเรื่องเกี่ยวกับดิน ขยะ ผังเมือง สัตว์ป่าและแร่ธาตุ

สิริพร วิฑูรเวท (2535) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานไฟฟ้า พบว่าการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการประหยัดไฟฟ้าของหนังสือพิมพ์มีปริมาณไม่แตกต่างกัน โดยรูปแบบเป็นข่าวมากกว่าบทความและประเภทของเนื้อหาจะเป็นเรื่องสถานการณ์ พลังงานมากที่สุด รองลงมาจะเป็นเรื่อง การประหยัดไฟฟ้า โดยการประหยัดพลังงานไฟฟ้าจะแยกเป็นประเภทคำสั่ง นโยบาย ส่วนทิศทางการเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ที่เป็นกลาง สนับสนุน และไม่เห็นด้วยไม่แตกต่างกัน

สิริวิมล ชาญเวชช์ (2533) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาโรคเอดส์ในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย โดยศึกษาหนังสือพิมพ์ทั้งประเภทประชานิยมและคุณภาพและเปรียบเทียบช่วงก่อนและหลังรณรงค์เรื่องโรคเอดส์ พบว่าหนังสือพิมพ์ทั้ง 2 ประเภทไม่มีความแตกต่างด้านความถี่ในการนำเสนอเนื้อหาอย่างมีนัยสำคัญ รวมทั้งรูปแบบในการนำเสนอก็ไม่แตกต่างกัน และหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพจะเน้นถึงเรื่องโรคเอดส์ ในด้านผลกระทบทางสังคมมากกว่าหนังสือพิมพ์เน้นประชานิยม

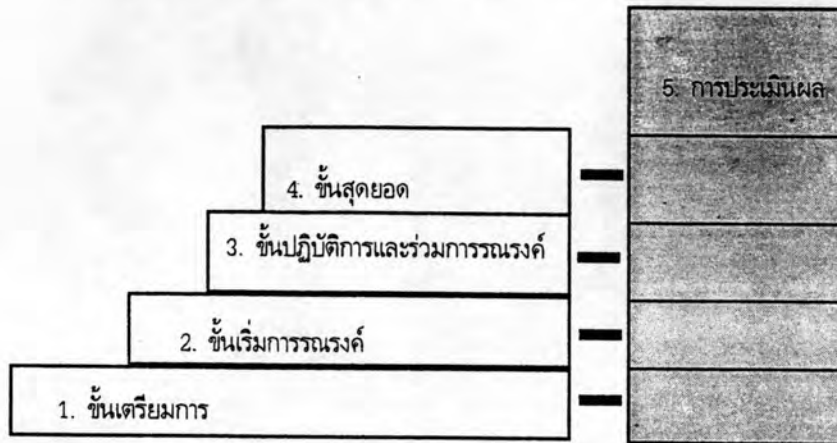
จิตสุดา รูปงาม (2537) ศึกษาเรื่องเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการของหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย โดยศึกษาหนังสือพิมพ์ทั้งสิ้น 4 ชื่อฉบับคือไทยรัฐ เดลินิวส์ สยามรัฐ มติชน พบว่าหนังสือพิมพ์รายวันทั้ง 4 ชื่อฉบับโดยเฉลี่ยแล้วมีปริมาณเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการไม่ถึงฉบับละ 1 ชิ้นและมีปริมาณเนื้อหาไม่ถึงร้อยละ 1 ของเนื้อหาในการเสนอเนื้อหาทั้งฉบับ ส่วนรูปแบบที่เสนอจะเป็นคอลัมน์มากที่สุด และประเภทเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรมบริโภคเพื่อโภชนาการและการคุ้มครองผู้บริโภค โภชนาการมากที่สุด รวมทั้งมีบทบาทเป็นแหล่งแจ้งข่าวและให้ความรู้มากที่สุดและหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยมจะมีการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการมากกว่าหนังสือพิมพ์คุณภาพและมีปริมาณเนื้อหาไม่ถึงร้อยละ 1 ของเนื้อหาในการเสนอเนื้อหาทั้งฉบับ ส่วนรูปแบบที่เสนอจะเป็นคอลัมน์มากที่สุด และประเภทเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมพฤติกรรมบริโภคเพื่อโภชนาการและการคุ้มครองผู้บริโภค โภชนาการมากที่สุด รวมทั้งมีบทบาทเป็นแหล่งแจ้งข่าวและให้ความรู้มากที่สุดและหนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยมจะมีการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโภชนาการมากกว่าหนังสือพิมพ์คุณภาพ

แนวความคิดเกี่ยวกับการรณรงค์

สำหรับการรณรงค์นั้น จะเป็นวิธีการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เมื่อถูกนำมาใช้เมื่อเกิดปัญหาหรือต้องการจะพัฒนาสังคม โดยการระดมความคิดแล้วเผยแพร่เพื่อต้องสร้างความร่วมมืออย่างกว้างขวาง โดยใช้วิธีการทุกรูปแบบ ดังนั้นการรณรงค์วัฒนธรรมก็คือ (สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537 :7)

"กลยุทธ์ในการสร้างความร่วมมืออย่างกว้างขวาง โดยใช้วิธีการหลายรูปแบบ เพื่อให้ประชาชนทุกหมู่เหล่าเข้าร่วมสนับสนุนในการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม และระดมสรรพกำลังทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อผสมผสานใจสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม "

ในเรื่องของขั้นตอนการรณรงค์นั้น มีแสดงเป็นแผนภูมิต่อไปนี้

จากแผนภูมิ หากจะเขียนขั้นตอนการรณรงค์วัฒนธรรมไทยก็จะแบ่งได้เป็นดังต่อไปนี้คือ

1.ขั้นการเตรียมการรณรงค์วัฒนธรรมไทย ซึ่งได้แก่ การร่างจัดทำโครงการ จากนั้นนำโครงการเสนอเพื่ออนุมัติ แล้วนำมาจัดเอกสารเบื้องต้น พร้อมกับจัดตั้งคณะกรรมการ

2.ขั้นการเริ่มการรณรงค์วัฒนธรรมไทย ซึ่งได้แก่ การประชาสัมพันธ์ ชี้นำ เชิญชวน พร้อมกับกระตุ้นประชาชน เพื่อสร้างความร่วมมือ ในขั้นตอนดังกล่าวนี้สื่อมวลชนจะเข้ามามีส่วนช่วยอย่างมาก

3.ขั้นปฏิบัติการและร่วมรณรงค์วัฒนธรรมไทย จะเป็นการปฏิบัติงานตามแผนที่ได้กำหนดไว้ โดยจะมีเครือข่ายการปฏิบัติเป็นหน่วยปฏิบัติ สำหรับเครือข่ายนั้นก็คือองค์กรที่รับผิดชอบเกี่ยวกับเรื่องที่จะรณรงค์โดยตรง รวมทั้งภาครัฐและเอกชน นอกจากนั้นอาจจะมีเครือข่ายแนวร่วมที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือ

4.ขั้นสุดยอดการรณรงค์วัฒนธรรมไทย จะเป็นการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ เช่น งานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้าน

5.ขั้นสรุปผลและประเมินการรณรงค์วัฒนธรรมไทย ซึ่งจะมีการประเมินทั้งระหว่างโครงการ เช่น ตั้งแต่เดือน มกราคม ถึง มิถุนายน และประเมินหลังโครงการ

เสถียร เขยประทับ (2526 :26) กล่าวไว้ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาว่า การใช้สื่อมวลชนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นต้องคำนึงถึงความจริง 2 ประการคือ

1. มีภารกิจในการพัฒนาบางอย่างที่สื่อมวลชนสามารถช่วยทำได้โดยตรงมากกว่าภารกิจอื่นๆ
2. ใครก็ตามที่นำสื่อมวลชนมาใช้ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะต้องเข้าใจวัฒนธรรมที่ตนต้องการจะเปลี่ยนแปลงด้วย

มีข้อสังเกตว่าในประเทศที่ประชาชนมีประสบการณ์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม จะมีการพูดถึงการ "รณรงค์" (Campaign) ทั้งนี้เพราะการรณรงค์เพื่อสร้างความก้าวหน้าหรือทำให้ส่วนใดส่วนหนึ่งของสังคมทันสมัยจะต้องใช้สื่อเข้ามาช่วย ทั้งนี้เพราะเมื่อการรณรงค์เริ่มดำเนินไปนั้น ลักษณะหรือธรรมชาติของข่าวสารที่ใช้อยู่ย่อมเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นการเลือกใช้สื่อตามขั้นตอนที่เหมาะสมจึงเป็นเรื่องจำเป็น เช่นในระยะเริ่มต้นการรณรงค์ สื่อประเภทวิทยุอาจจะมีประโยชน์มากที่สุดในการทำให้ประชาชนตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนา และรู้ถึงประโยชน์และโอกาสที่จะได้จากการพัฒนา และระยะต่อมาสื่อบุคคลอาจจะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการชักจูงให้ประชาชนตัดสินใจยอมรับการเปลี่ยนไปสู่สิ่งใหม่ที่ดีกว่าด้วยเหตุนี้ผู้ที่กระทำการรณรงค์จึงต้องคิดการใช้และระบบของการสื่อสารของสื่อ

โดยปกติในการรณรงค์เพื่อการพัฒนา นั้น ในระยะแรกประชาชนจะถูกกระตุ้นให้เกิดความตระหนักในปัญหาหรือในเหตุการณ์โดยสื่อสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็ว หลังจากนั้นก็ให้ข่าวสารรายละเอียดมากขึ้น มีการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนหรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงที่เสนอแนะ โดยดูความเหมาะสมของเหตุการณ์และเวลา เพราะฉะนั้นจะเห็นลำดับความจำเป็นในการให้ข่าวสารในลักษณะต่อไปนี้ : เริ่มต้นด้วยการกระตุ้นให้เกิดความตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องการเปลี่ยนแปลง หลังจากนั้นก็ให้ข่าวสารรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อให้ประชาชนมีข้อมูลสำหรับช่วยในการตัดสินใจมากขึ้น หลังจากนั้นก็ให้ข่าวสารรายละเอียดเพิ่มเติมเพื่อประชาชนมีข้อมูลสำหรับช่วยในการตัดสินใจมากขึ้น หลังจากนั้นก็มีการให้เหตุผลสนับสนุนหรือคัดค้านเพื่อให้ประชาชนเริ่มมีความเห็น หลังจากนั้นก็มีการให้ข่าวสารรายละเอียดเพิ่มเติมอีก เพื่อให้ประชาชนมีความเห็นแน่วแน่ยิ่งขึ้น เพื่อว่าในขั้นสุดท้ายจะได้ตัดสินใจให้มีการเปลี่ยนได้

เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าในช่วงรณรงค์นั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของการให้ข่าวสารจะมีการให้ข่าวสารในเรื่องที่จะรณรงค์มากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพราะหากต้องการจะให้ประชาชนเกิดความร่วมมือ จำเป็นต้องให้ข่าวสารรายละเอียดมากกว่าปกติเพื่อใช้ในการตัดสินใจเพื่อยอมรับสิ่งที่จะเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จากจุดนี้ในช่วงรณรงค์วัฒนธรรมไทย หนังสือพิมพ์น่าจะมีการนำเสนอเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทยมากกว่าช่วงก่อนรณรงค์ฯ